

A fecskéhez.

— Álisán Leont. —

Tavasznak vándormadara,
Óh jöjj! s vedd üdvözetemet,
Szép vagy! mint égnek angyala,
Nekem: ki távolban eped!...

Mig hazám napját élvezem,
Téged közönnnyel néztelek,
Gyönyört leltem a fülemlén;
Most — honvágyban — tartok veled.

Te vagy legkedvesebb nekem,
Kit sorsod messzi elvetett,
Egy czélt hajhászol én velem,
Te gyors szárnynyal, — én szárny-szegett!

A hont keresve bolygunk mi:
Te boldog vagy; de én nem az,
Nekem nem tud mosolygani,
A mindent éltető tavasz!...

Dalolsz te egész éven át,
Én búban töltöm napjaim';
Megláthatni a szép hazát:
Hiuk minden reményeim!...

Oh vidd oda e könnyeket,
Ha eljön majd a kikelet,
Add át hazám viráginak
És mond: hogy értök hullanak!...

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— Egy francia hölgy úti levelei.* —

Ecsmiádzinban.

Szeptember 28-a nagy napja volt az utazásunknak. Ezt a napot Ecsmiádzin-ban töltöttük.

Kora reggel hagytuk el Erivánt tsapár-ok által kísért kocsikkal. A város környéke meglehetősen élénk. Útunkban minduntalan találkozunk örményekkel, tatárokkal, perzsákkal, kurdokkal és kozákokkal. A váltakozó tarka-barka jelenetek nem engedik, hogy hosszúnak és unalmasnak találjuk a poros útát.

A jövő-menő karavánokban fontos szerepe van a szárnak. Ez a jámbor állat nem olyan korhadt és eszevesz, mint mi nálunk. Könnyedén, fürgén czipeli a reá rakott nagy terhet: ivóvízzel töltött hordókat vagy friss takarmányt, melynek nagy tömegéből maga az állat alig látszik ki. Sok tevével is találkoztunk útközben, a Kaukázuson innen és túl egyaránt. A sok holmi toronymagasságnyira volt felhalmozva a púpjaikon.

Női alakokkal is találkozunk, a melyek feltűnést keltenének valamely európai város sétahelyén, teljesen elfátyolozott perzsa és tatár asszonyokkal. A férfi, portól és izzadságtól ellepve, kötőféken vezeti a szamarat; az asszony révedező tekintettel ül az állat hátán, kis gyermekkel a karjai között.

Másik vidám kép: Tizennégy-tizenöt éves legényke, hosszú köntösben, a hátán három-négy évesnek látszó kis leánykát czipel. A gyermek bámész tekintetet vet reánk szép szemeivel s rózsaszínű meztelen lábacskaival folyvást pacsolja a hordozójának oldalát.

Egy csomó teherkocsi is keresztezi az útunkat: jobb módú örmény családok térnek vissza a hegyek közül, a hol a városban alig elviselhető nyári hónapokat töltötték. A szekereken tanuló ifjak is vannak, a kiknek arczáról leolvasható, hogy bizony nem örömetst térnek vissza az iskola falai közé.

*) Mme Stanislas Mennier. De St. Pétersbourg à l'Ararat. Paris 1900.

Átkelvén a város határát szegélyező Zenfa folyón, szemünk előtt messze elnyúlni látjuk a rónaságot az Ararát és Alaghöz felséges tetői között. A bennünket kísérő lovaskatonák egyike vakmerő mutatványokkal szórakoztatja a társaságot. Megkorbácsolva a lovát, szélsébséggel előre vágat, leejt és felkap egy tárgyat a nélkül, hogy egy pillanatra is lassítaná az örült vágatást; majd megfordítja a ló hátán szabadon levő nyeret, majd teljesen odahagyja azt, egyik lábát a földre teszi s ismét a ló hátán van, a másik pillanatban meg a ló hasa alatt látszik feküdni, — s mindezt a legszilajabb galop közben. Aztán visszatér és mosolyogva fogadja bravó-kiáltásainkat.

Kis falun megyünk keresztül, a melynek porlepte falai mintha sírok lennének. A falak mögött kertek láthatók, majdnem kiszáradt fákon sárguló levelekkel s a szőlőtöveken óriási nagyságú fürtökkel.

Ámbár a rónaságnak elég magas, a tengerszín fölött mintegy ezer méternyi a fekvése, mégis nyáron borzasztó itt a hőség, (olykor a 45 fokot is meghaladja), a hirtelen beálló téli évszakban pedig — 30 foknyi rettenetes hideget is mutat a hőmérő. De a napsugaras légkör igazán felséges. A por csak néhány méternyre a föld fölött homályosítja el a láthatárt; az égbolt áttetsző kék színben ragyog, mint a kristálytisza viznek tükre, s csodás tündöklése teljesen elfelejteti velünk az útnak apró kényelmetlenségét.

. . . A távolban feltűnedeznek Ecsmiádzin tornyai. Önkénytelenül is meghatottság fog el. Tudom, hogy szent a hely, melyre lépni fogok, menedéke a szerencsétleneknek, a hitnek, egy nemzet emlékeinek és reménységének.

Vastag falakkal és erődítésekkel körül vett templom előtt vonulunk el, majd hatalmas romok mellett, a melyek egykor szintén templomot alkottak. Befejezetlen épületek, kopár mezők, villaszerű modern házak erkélyekkel: Vághársábádban vagyunk, a mely egykor jelentékeny központ volt, ma szerény helység. Majd egy kapun hajtunk át s a kolostor udvarában leszállunk.

Az udvar tele van emberekkel. Épen zarándoklás idejében érkeztünk. Az örmények messze távolból eljöttek erre a szent helyre, a mely imákkal, áldással fogadja őket

s lakásukról és élelmezésükről is gondoskodik. A tömeg tarka-barka, gazdagokból és szegényekből áll s vannak benne szerencsétlenek is, rettenetes sebekkel és nyomorék végtagokkal, a melyeket alig képesek maguk után vonszolni. Tiflisben a koldusok a közönség elé tárják sebekkel borított testüket. Itt Ecsmiádzinban nincsenek üzletszerű nyomorékok. Nem számítottak arra, hogy európai közönségük lesz, csak a zarándoknak akarták megmutatni béna, megcsonkított tagjaikat s megérkezésünk után mihamar el is tűntek. A törököknek áldozatai ezek a szerencsétlenek, a kiket mintegy szégyen-érzethől elrejtettek előlünk. Az Európából érkezett vendégeknek miért is mutogatták volna azokat a szerencsétleneket, a kiknek helyzetén Európa nem tudott könnyíteni.

Csak egy pillanatig tartott ez a szomorú látomány. Mosolyogva, kinyujtott kezekkel, fekete ruhába öltözött férfiak közelednek felénk: az ecsmiádzini archimandriták és püspökök. Terjedelmes épületbe vezetnek bennünket s tágas folyosó mentén külön-külön szobákba. Azt hitték, hogy pár napot itt fogunk tölteni s kényelmes nyugvóhelyeket rendeztek be számunkra. A társaságban több nő is volt, a kikről még előzékenyebben gondoskodtak, mint a férfiakról.

Az ecsmiádzini szerzeteseknek ez a figyelme és szorgoskodása igazán megható volt. Sajnáltuk is őket, hogy hiában fáradoztak; a tiszta, világos szobákban alig tölthetünk néhány percet, a míg leráztuk magunkról az út porát. Fogadáson kellett megjelenünk a katolikosznál, az örmény egyház fejénél. Szívesen láttak bennünket flanell öltönyeinkben, abban az egyszerű toilletben is, a melyet Tiflisből magunkkal hozhattunk. . . Az Academia termébe vezettek bennünket, félköralakú, padokkal és zsámolyokkal ellátott terembe, melynek tágas ablakaiból elragadó látvány tárult fel szemeink előtt a világnak egyik legszebb pontjára, az Ararátra, arra a hegyóriásra, melynek nevét gyermek-éveinkben először tanultuk megismerni a szentírásból. Az ecsmiádzini kolostor ablakából álmélkodva szemléljük hótetőjét, mely a Mont-Blancnál négyszáz méterrel magasabbra emelkedik ki a rónaságból kizárólag a Kis-Ararát-

nak a társaságában. Meg van benne a szépségnek az a csodás mysteriuma, a melyet arányosságnak, harmoniának nevezhetnénk. Uralkodik a környezete fölött a nélkül, hogy elnyomná; óriási és méltóságteljes. A hóhatáron fehér felhősorozat mintegy szalagként övezi körül, a mely eltakarja a Kis-Ararátot is, úgy hogy a hegy tetőzete fantastikus, természetfölötti látománycént tűnik fel szemeink előtt, mintegy ráfüggesztve az égboltozatra, látható összefüggés nélkül magával a rónasággal. . .

A körünkben levő szerzetesek felhivnak a kolostor megtekintésére. A congressusi tagok három — német, angol és francia — csoportot alakítanak. Mindenikhez tolmácsul egy szerzetes szegődik. A mi kalauzunk egy kiváló tudós egyházi férfiú volt, Derunián, malachiai archimandrita, a ki előbb Konstantinápolyban lelkészkedett, majd négy évet Amerikában töltött. Csak nemrég került Ecsmiádzinba s reméli, mondá nekünk, hogy végleg itt is marad. (Ez a reménye nem valósult meg; nemsokára a perzsiai s indiai örmények püskökévé neveztetvén ki, Ispahanba kellett mennie).

Először is annak a teremnek a rendeltetésével ismeretetett meg, a melyben összegyűltünk. Itt, ugymond, felolvasásokat, hangversenyeket és egyéb ünnepeket szoktak tartani. Van benne zongora és harmonium; falait a patriarchák olajfestésű arczképei borítják; egyik oldalán a patriarcha trónja mellett székek vannak elhelyezve a többi egyházi méltóságok számára, a lépcsőkön pedig a papi növendékek ülnek. A kolostor seminariumában 180 papnövendék van. Tizennégy és husz év közt levő fiatal emberek; egy részök később be fog lépni a szerzetes rendbe.

A könyvtárban időztünk, midőn hirül adták, hogy a többi congressusi tagok a katolikoszhoz készülnek menni. Vezetőnk fehér udvarokon gyorsan egy külön épületbe vezet. Benyitunk egy terembe s ő Szentsége előtt állunk. Üdvözlő szavait Sukias érsek tolmácsolja előttünk; óriási természetű szép férfiú, a kinek felséges alakja mintául szolgálhatott volna a mesopotamiai épülettromok közt talált bizonyos féldomborművekhez.

I. Megérdemelt katholikosz hatvanhat éves. Kifejezésteljes arcvonásai a jóságtól sugárzanak, szemei tele vannak tüzzel; sas óra van; finom szakálla egészen szürke; gyémánt keresztel ékesített fekete selyem sapkája félig eltakarja a homlokát. Sötét ibolyaszínű öltönyt visel s ránczos kezének egyik ujján pásztorgyűrű csillog. Derunián bemutatja kis csoportunkat s a katholikosz válaszában boldognak mondja magát, hogy francziákat láthat. Majd Richtofen báró, a hírneves geologus, köszönetet mond a barátságos fogadtatásért a congressusi tagok nevében, a kik, úgymond, mély meghatottságot éreznek a fölött, hogy egy nagy keresztény egyház székhelyén lehetnek. Német beszédét Sukias érsek tolmácsolja ő Szentsége előtt.

A kihallgatás után folytatjuk a kolostor nevezetességeinek a megtekintését.

Egy csarnokba jutunk, a melyet arczképek gyűjteménye díszít. Legszebb ezek között a Petrovna Erzsébet czárné arczképe. A többi fejedelmi arczképek meglehetősen gyöngék csakúgy, mint a gyűjteményben látható szentképek. Jóval értékesebbek ezeknél a könyvtár egyes darabjai, legkivált az elefántcsont táblákba kötött ötödik századbeli kézírata az evangeliumoknak. Nem kevesebb, mint négyezer régi kézirat van az ecsmiádzini könyvtárban. A legnagyobb részük a történelem és theologia körébe vág.

A könyvtárból a kincstárba vezetnek s a gyöngyökkel kirakott főpapi süvegeken s drága himzésű egyházi öltönyökön kívül megmutatják nekünk Világosító-Szent-Gergely arany karját s drága keretben a Noé bárkájának egy darabját. A kolostor jámbor és munkás lakói egyébként nem csupán ezekre az ereklyékre, nem csupán a multa, hanem a jövődre is tekintenek. Ismerik a tudomány erejét, az emberi gondolatnak a jogait, és szomjuhozzák a szabadságot. Nyomdájuk van, a melyben „Ararát“ czimen folyóiratot adnak ki. Ottlétünk idejében épen sajtó alatt volt Shakespeare műveinek örmény fordítása. El is vittük magunkkal emlékül a „Velencei kalmár“-nak egy példányát.

Az ecsmiádzini székes egyházat egy Diana-templom romjai fölött 302-ben építtette Világosító-Szent-Gergely s ő is ruházta fel a „Fiú-Isten (Egyszülött) leszállása“: Ecsmiádzin

nével. Számtalanszor restaurálták az idők folyamán. Mint a legtöbb örmény templom, byzanci stílusban épült; falait fresco-k borították, a melyek ma már csaknem teljesen elvannak mosódva. Nehány régi kép, a melyeket ki akartak újítani ottlétünkkor, egy műteremben volt.

A kolostor épületei nagy négyszögű udvart zárnak körül, a melynek közepén van a Szent-Gergely-templom. A katolikosz lakása a nyugati oldalt foglalja el; a déli, legrégebbi épületszárny a könyvtárt és ebédlőt zárja magában, a másik két oldalon pedig a szerzetesek lakhelyei vannak.

Elérkezett a hivatalos ebéd ideje. Az ebédlőbe vonulunk, hogy elfoglaljuk helyeinket, még mielőtt a katolikosz megérkezik. Emelvény, külön asztallal és karos-székekkel várakozik ő reá. Az emelvényen mozdulatlanul áll két, vörös és kék egyenruhába öltözött szolgál. Belép, követve a püspökökből álló udvara által. Hangosan imatmond, aztán leül s mi követjük a példáját. Papjai azonban várakoznak, a míg jelt ad arra, hogy ők is leülhessenek.

Az asztal igen szépen van felterítve, ezüst étkezőeszközökkel s ezüst tálakban felhalmozott szőlővel. Az ételek kitünőek; a kolostornak pompás bora van.

A katolikosz toasztot mond. Erős hangon, állva beszél s mi is felállva hallgatjuk. Sukias tolmácsolja a beszédét. A többi toasztok gyorsan követik egymást. Hughes, a cambridgei egyetem jeles tanára, gyönyörű beszédet mond. A katolikosz leszáll az emelvényről, hogy jobban hallhassa. Mosolyog a hozzá intézett szavakra. Aztán egy serlegbe helyezett nagy szőlőfürttel kínálta meg Hughest. Megkérdeztem, mit jelent ez. A magyarázat így hangzott: „Midőn Londonban voltam, szétvágtak egy szőlőfürtöt az asztalnál s három szőlőszemet nekem nyújtottak át. Én pedig felsóhajtottam: „Óh én örmény hazám, milyen távol vagy.“

A toastokat a kolostor növendékeinek dalai váltották fel. Eme dalok hangjai mellett vettünk búcsút az ecsmiádzini kolostortól. Kihajtottunk annak udvaráról, már túl is voltunk a helységen, midőn egy kertből kiáltásokat hallottunk. Öt-hat fiatal ember oda szaladt a kocsinkhoz s

gyönyörű, hatalmas szőlőfürtekkel kínált meg. Ezeknek a csodás nagyságú fürtöknek a láttára önkénytelenül is eszünkbe jutott, hogy Noé ezen a tájon, Örményországban ültette azokat a szőlőket, melyekből a világ összes szőlőültetvényei származtak. Ezek a jómodú fiatal emberek európaiasan voltak öltözve; az egyik azt mondta, hogy többnyire Szent-Pétervárott szokott tartózkodni. De nem azért jöttek hozzánk, hogy önmagukról beszéljenek.

— Önök, így szóltak, önök, a kik a polgárisult nyugati országokból valók, gondoljanak Örményországra, a szenvedő Örményországra!

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

M. A.

Világosító-Pzt-Gergely napján.

— 1900 jún. 30. —

*Zúgnak a harangok,
Zeng a sárágán,
Kilépnek a papok
Templom kapuján.*

*Körmenetre indul
Gazdag és szegény,
Hiszen imáinktól
Éled a remény.*

*Van egy nap az évben,
Gergely-ünnep az,
Mikor a tömjénben
Ott már a vigasz.*

*Püünköst után éppen
Negyedik szombat,
Mikor egy kis népben
Vigasz loboghat.*

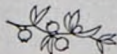
*Mikor az örménység
Szíve feldobog,
Melyet a reménység
Még el nem hagyott.*

*Ősi szertartásunk
Annyi ünnepén
Nem pihen fohásunk
Püspök süvegén.*

*Közel kétszáz éve
Árva ritusunk,
S mint az oldott kéve
Szerte hullhatunk.*

*Ma apró bajokért
Nem imádkozánk:
Örmény püspököt kért
Legtöbb „Miatyánk.”*

Merza Gyula.

Ágáthágelosz örményül és görögül.

Agáthágelosz IV. századbeli örmény író két nyelven: örményül és görögül maradt ránk.

Az örmény szöveget a velencei mechitharisták 1835-ben két kézirat felhasználásával adták ki.

A görög szöveg megjelent 1762-ben az „Acta Sanctorum” nyolczadik kötetében Stilling János jezsuita kiadásában.

Paul de Lagarde, göttingai egyetemi tanár, Ágáthágelosz görög szövegének fontosságát felismerve, 1885-ben összehasonlította Florenczben Stilling kiadásának általa eszközölt másolatát a XII. századból származó öskodekszsel s újra közzétette Ágáthágelosz görög szövegét 1887-ben a göttingai tudós-társaság értekezéseinek 35. kötetében, mi által lényegesen megkönnyítette a görög szöveg használatát.

A latin vita Gregorii-t melyet Stilling a Barberini könyvtár egyik kéziratából tett közzé, de Lagarde „Onomastica sacra” című művében közli.

Alfred v. Gutschmid már 1877-ben a német keleti társaság folyóiratának 31. kötetében (1—60 o.) tárgyalta Ágáthágelosz történeti művének hitelességét.

Foglalkoztak Ágáthágeloszszal Szárkiszján, Gelzer és Carrière, hazánkban Molnár Antal és Gopcsa László.

A két szöveg közül az örmény szöveg az eredeti. Írója, mint maga mondja, az örmény kiadás előszavában, a római születésű Ágáthágelosz, Térdát örmény király titkára, ki jártas volt a latin és a görög nyelvben is (19 o.) s a kinek Térdát örmény király megparancsolta, hogy írja le Világosító-Szt-Gergely apostolkodását az örmények közt s ekképen az örmény nemzetnek a keresztény hitre térését örökítse meg az utókor számára. „A midőn megkaptuk királyi parancsodat, mondja Ágáthágelosz a királyhoz fordulva (660 o.), hogy írjuk le az eseményeket a történetírók szokása szerint, nem követtük a görög történetírók művészetét a szerkezetben, hanem csak arra

törekedtünk, hogy mintegy igaz tükörben hiven tüntessük elő a történeteket.“

Az előszó egész terjedelmében csak az örmény kiadásban van meg, még pedig a hét kézirat közül csak kettőben. Ellenben a görög szöveg csak az előszó kezdetét veszi át, melyben a történetíró egy, a tengeren kincsek gyűjtése végett utazó kereskedővel van összehasonlítva, ki örül, ha kincsekkel megrakodva, a kikötőbe ér. Míg az örmény eredeti dagályosan e képet tovább fűzi, a görög szövegben egy történelmi közbeszövés van, mely viszont az örményben hiányzik. Ebben el van mondva többi közt, hogy Ártásir, Szászán fia, megölvén Ártávánt, megállapítja Perzsiában a szászánidák trónját, kik azután Perzsiában, mint a történetből tudjuk, 226—636 uralkodtak.

A mint Kárekin legújabb örmény irodalomtörténete is említi, Chorenai Mózes is idézi e helyet Ágáthángelosz után, miből következik, hogy legalább az ő idejében a görög szöveg e történelmi része is benne volt Ágáthángelosz örmény kéziratában. Megjegyezzük itt, hogy Ágáthángeloszt Phárbi Lázár örmény író is említi (485 után).

Nevezetes, hogy az örmény Ágáthángelosznak egész második része, mely az ó- és új-szövetség rövid vázlatát adja elő, a görög kéziratban egészen hiányzik. És ez természetes is. Ennek csak az örmény közönségre volt értéke abban az időben, mikor még a kereszténység Örményországban csak gyermekkorát érte s a biblia örmény nyelvre még lefordítva nem volt.

Nekem úgy tetszik, hogy a görög szöveget is a már kész örmény szöveg fordításaként az összes szerkezetbeli változtatásokkal, a görög nyelvben annyira jártas Ágáthángelosz szerkeszthette csak, kihagyván azt a részt, mely a már régebben keresztény Görögországban felesleges volt, az ó- és új-szövetségi történetek vázlatát.

Anachronismusok és interpalatiok olyan időbeli iratoknál, hol a legrégebbi kéziratok sokkal későbbi korból valók, a másolók hozzátoldásaira vallhatnak csak, ha egyéb belső okok különben az író régebbi voltát bizonyították. Ezt kell számbavennünk Ágáthángeloszon kívül különösen Chorenai

Mózes történeti művének, melyet magyarra Szongott Kristóf az „Armenia“ szerkesztője fordított le, hitelessége kutatásánál is.

Határozottan téved Gutschmid akkor, midőn Ágáthángeloznak történeti személyét a mesék honába akarja átvarázsolni s azt állítja, hogy a művet egy későbbi korban élő örmény pap írta.

Ennek ellene mondanak úgy a későbbi örmény írók, kik kezdettől végig tanusítják Ágáthángeloz létezését, mint az egész mű, mely elárulja korát.

A. v. Gutschmid is kénytelen különben igen jeles értekezése végén elismerni azt, hogy Világosító-Szt-Gergely életéből az első rész, Khosrov, Térdát és Gergely tettei az örmények megtéréséig, alapjában történeti jellegűek, a másik rész ellenben, a megtérés története s az azután történetek elbeszélése, a szó legszorosabb értelmében, feltétlenül megbízható történeti forrás.

Ebben természetesen már mi is tökéletesen egyetértünk A. v. Gutschmiddel.

Ágáthángeloz nem a legelső amaz örmény írók sorában, kiknek művei ránk maradtak, a mennyiben Világosító-Szt-Gergelytől is maradtak fenn örmény egyházi himnuszok és *zenop Glag* is előbb írt, saját szavai szerint, Ágáthángeloznál.

De már Ágáthángelozt követi Bizánczi Fauszt IV. századbéli örmény író, s csak azután jön az örmény bibliafordítás, Száhág és Meszrob, dicső korszaka, mely méltán neveztetik az örmény irodalom aranykorának.

A mi az örmény betűk keletkezését illeti, azt csak egy későbbi korszak, melyben Chorenei élt, helyezi a bibliafordítás korába nyilván azért, hogy a bibliafordítás korszakának dicsőségét emelje. Tényleg nemcsak örmény irodalom volt már az ötödik század előtt, hanem megvoltak az örmény betűk is.

Ágáthángeloz jól ismeri az események színhelyét. Szent-Gergely életében valódi életrajzot nyújt, mely Szent-Gergely születésével kezdődik és halálával végződik. Említi a húnokat is (hónkh), kiket Chosrov király a Kau-

kázus kapúin kibocsátott, hogy perzsa területre törjenek és a kik, tanúsága szerint, Térdátnak is szövetségesei voltak.

Műve maradandó emléke Örményország állandó felszabadulásának Perzsia kulturbefolyása alól, mely befolyás az örményeknek a keresztény hitre térésével végkép megszűnik. A keresztény Örményország felszabadul Perzsia gyámsága alól, s az örmény nemzeti irodalom megtermékenyül a keresztény szellemtől. A keresztény örmény egyház a jeles írók egész sorozatát szolgáltatja, kik nemzedékről nemzedékre őrzik a nemzeti hagyományokat s a politikai önállóság megszűntével az egyházi hierarchiában összpontosítják keleten az örmények nemzeti érdekeinek képviselőjét.

Miután már jellemeztük az előbb mondottakban Ágáthángelosz kor- és irodalomtörténeti becsét, méltassuk még a IV. századbéli örmény író munkáját, mint Szent-Gergely és Zenop Glag munkái után a legrégebbi ó-örmény nyelvemléket is.

Az ó-örmény nyelv, a mint a negyedik századtól kezdve ránk maradt, már több réteget tüntet fel. Legrégibb rétege az indogermán réteg. Most már semmi kétség többé, mióta Heinrich Hübschmann 1875-ben kimutatta a Kuhn-féle összehasonlító nyelvészeti folyóirat 23. kötetében, hogy az örmény nyelv nem iráni nyelv, mint addig hitték, hanem külön, önálló ága a nagy indogermán nyelv-családnak, még pedig igen fontos ága. Említsük itt egy pár legfontosabb vonását az örmény hangtannak. Az indogermán vokálismus tekintetében az volt a régebbi nézet az indogermán nyelvészet kezdő korszakában, hogy a szánszkrit és zend *a* hang az eredeti indogermán hangot tünteti fel még akkor is, midőn az árja *a*-nak a többi indogermán nyelvekben *e* és *o* felel is meg. Az összes európai nyelvek, melyekhez az örmény és albán is csatlakozik, feltüntetik az *e* és *o*-t, melyek az indogermán összehasonlító nyelvészet mai, még pedig egyedül helyes felfogása szerint az eredeti indogermán hangok képmásai. Mutassuk be az indogermán *e* és *o* hangokat az örményben egy pár példában. Örmény

mecz 'nagy', görög μέλας: örm. czer 'öreg', gör. λέων. örm. berem 'hozok' ἔγω, fero; az *e* augmentum: örm. e-ber 'hozott' stb. Példák az *o*-ra örm. orb, latin orbus, gör. ὄρο, (magyar árva); örm. -vor képző. indog. *bhorosz; örm. luszávor 'világos, fényes' λευκοφόρος stb.

Sorakozik e jelenséghez az európai *l* hang, mi az örményben is *l*, árja *r* ellenében v. ö. örm. li 'tele' latin plenus, ellenben ó-ind. purná.

Rendkívül fontos továbbá az indogermán *k*¹ és *g*¹ sorok fejlődése az örményben. Ezekben a *k* és *g* eredetibb hangokat a görög latin stb. szóval a kēntom ('száz' szó hangzásáról elnevezve) nyelvek őrizték meg, míg az örmény, árja és a letto-szláv nyelvek közösen *sz* és *cz*-féle hangokat mutatnak, az utóbbiakat legújabbán v. Bradke óta szátem ('száz') nyelveknek nevezik. A *k*¹-nek az örményben *sz*, a *g*¹-nek az örményben *cz* felel meg. Példa az előbbire örmény szur 'kard' indogermán *k¹órosz, gót hairu-s, az utóbbira az említett mecz.

Hübschmann 1883-ban adta ki „Armenische Studien“ című munkáját, hol az örmény nyelv addig kiderített indogerman elemeit állította össze örmény hangtan kíséretében.

1895-ben jelent meg „Örmény nyelvtan“-a első részének első fele, melyben az örmény nyelv perzsa elemeit tárgyalja, míg az első rész második (befejező) fele, mely 1897-ben jelent meg, a görög és szir elemeket tárgyalja az eredeti, indogermán elemekkel együtt.

Az örmény nyelv második rétegét a perzsa jövevényszók alkotják, melyek legnagyobb részt a pártus korszakból a pehlevi, középperzsa nyelvből származnak. Ilyenek: námák 'levél', chárázán 'számárhajtó', gávázán 'bot', szó szerént 'ökörhajtó', hēresták 'angyal' stb.

Az örmény keresztény terminologia szavait a perzsán kívül (hēresták) a görögből, mint ekelecchi (jegeghecchi) 'templom', episzkoposz (jébisz gobosz), de a szirből is veszi. Példa az utóbbira a káhánáj (káháná) 'pap' szó (v. ö. a zsidó Kohn családnevet).

A legrégebbi örmény iratokban, így Ágáthángelosznál is fontos adatokat találunk az örmények régi perzsa vallására vonatkozólag. E tárgyról legújabban Carrière Mór párizsi tanár tartott érdekes előadást az orientálisták 1899. évi római kongresszusán, mely örményre fordítva már megjelent Bécsben az „Örmény Nemzeti Könyvtár”-ban a nagy örmény palaeográfus Dásián Jakab bécsi mechithárista fordításában, kinek az örmény kéziratokról irt nagy munkája örmény és német szöveggel a bécsi tud. akadémia támogatásával jelent meg.

A fennmaradt örmény kéziratok nem mennek oly régi időre vissza, mint a melyben a legrégebbi írói művek keletkeztek.

Hugo Schuchard gráci egyetemi ny. r. tanárnak, a m. tud. akadémia nagy tudományú kültagjának, ki újabb időben a kaukázusi nyelveken kívül az örmény nyelvvel is foglalkozik, mely nyelvből sok a jövevényszó a kaukázusi nyelvekben, s az örmény egyházi élet és az irodalom is nagy befolyást gyakorolt főleg a georgiaiakra, kiknek egykori fővárosában Tifliszben a lakosság fele manapság is örmény, mondok, Hugo Schuchardnak hozám intézett levele szerént, a legrégebbi örmény kézirat, mely a Szinájából származik, Schuchard birtokában van: egy georgiai pálimpszeszt, zsoltár a 8—9. századból, melynek alapírását az örmény új-szövetségi szentírás (János evangéliuma) szolgáltatja.

Most adja ki továbbá a moszkvai Lázárev-féle keleti akadémia az intézet birtokában levő 1111. sz. kodexet, mely a négy evangéliumot foglalja magában, a melyet 887-ben másoltak, 458 oldalon heliográf hasonmásában. Ebből pár lapot nekem is megküldött az intézet nagylelkű igazgatósága.

A legrégebbi kéziratok sorába tartoznak még a velenzei mechitháristák birtokában levő evangélium másolata 905-ből és a bécsi mechitháristák könyvtárában levő Ágáthángelosz-pálimpszeszt-kézirat, melynek alapírása szintén az evangélium. Az örmény palaeográfusok a pálimpszeszt-et krknágir (gêrgnákir) 'újból való írás' műszóval jelölik. Érdemeket szereztek a pálim-

pszeszt-kéziratok tanulmányozásában Csákedsián, Kálemkiár bécsi mechitharisták és Ájdineán Árzén a jelenlegi bécsi mechitharista érsek, a magyar-örmény Esztegár Vártán utódja az érsekségben, kinek Khén-nágán kherágánuthiun árti hájeren lezvi vagyis „Az új örmény nyelv kritikai nyelvtana“ czimű jeles munkája is nagy jelentőségű Pátkán-ián, Thomson, Mészériánczh és Karst dr. munkái mellett az örmény diálektológia körébe vágó munkák sorában.

Meg kell itt említenem a velencei mechitharistáknak a 19. század elején élt jeles magyar-örmény eredetű főapátját, a gyergyó-szent-miklósi születésű Ákonecz-Kövér Istvánt is, ki egyik alapvetője a velencei mechitharisták irodalmi jelentőségre jutásának.

De térjünk most vissza Ágáthangeloszra.

Nem érdektelen megjegyezni, a mit Gutschmid említ, hogy a görög szöveget már Metaphrastes Simon (900 körül) ismerte s a maga módja szerint stilisztikailag átalakította. E szöveget Lagarde szintén közölte Ágáthangelosz görög kiadásában.

Az örmény szövegből való olasz fordítás (Storia di Agathangelo, versione italiana) a mechitharisták kiadásában Velenczében jelent meg 1843-ban. Langlois is adott ki részleteket belőle (Collection I. 97. s köv. old.) de ezek a közlések nagyon fogyatékosak. Így például az olvasó megtudja, hogy Têrdat mondailag vadkanná változott át, de már azt nem, hogy később ismét visszanyerte emberi alakját. Továbbá a Szent-Gergely irodalmi munkáiról szóló résznek csak a felét közölte.

A görög szöveg fordított jellegét minden oldalon magán viseli. A görög fordítás nyelve a latin és bibliai szavaktól hemzsegő görög társalgási nyelv. Sajátossága a fordítónak az összetételek halmozása, melyek sokszor a legmerészebb alkotásokra vezetnek és különben hallatlanok. Ez összetételek abból a törekvésből származtak, hogy a fordítás lehetőleg hiven adja vissza az eredetit.

Az örmény istennevek a közhasználatú, jó tradícióban alapuló görög nevekkel vannak fordítva.

Mythologiai szempontból igen fontos Ágáthángelosz művében Térdát király kettős rendelvénye. Az első a bevezetésben említi Áramázd, Anáhit és Váhágn perzsa isteneket. Műve egyébként is az örmény pogánykori mythológiának fontos forrása.

Fontos továbbá a műben Szent-Gergelynek mint téritőnek és mint katolikosznak vázolása, a mennyiben itt van a bölcsője a keresztény örmény egyház megalakulásának.

Ezekhez csatlakoznak adatai egyes nevezetes örmény városokról, Ani-ról, a bálványimádás egyik főhelyéről, Válásápátról, mely ma is székhelye a nem-egyesült örmény patriarchának.

Fontosak a pogánykori mythologia szempontjából Ágáthángelosz művében azok a helyek, melyeken az ástisi és bágováni pogány templomok lerombolásáról szól. A pogány papok közül többen áttérnek a keresztény vallásra és az új hit papjaivá lesznek. Albiános az első a pogányok közt, ki pöspökké lesz. Térdát, Szent-Gergely ösztönzésére iskolákat állít, hol a pogány papok gyermekeit a keresztény hitben nevelik.

Míg Ágáthángelosz Szent-Gergely életrajzában valóságos életrajzot nyújt, addig szt. Ripszima és Kajána római szüzek vértanúságának leírásában gyönyörű örmény legendát őrzött meg, s ha Szent-Gergely életében is lépten-nyomon előtérbe lép a csodaszerű elem, könnyű egyrészt kiérteni belőle az igaz történet magvát, másrészt önkénytelenül elragadja az embert a keleti fántázia bája, mely a csodás elem bűvös körébe vonja az új hit ünnepeit bajnokát.

Figyelmet érdemel az ország nagyjainak leírása abban a sorrendben, a mint a király udvarában következtek. Ezt Ágáthángelosz két helyen is említi.

Érdekes összehasonlítani Ágáthángelosz adatait a görög és római történet idevágó adataival, melyek az akkori örmény történetre vonatkoznak. Dio Cassius (80, 3) szerint Ártásir 228-ban támadja meg Örményországot, de az örmények és médek egy része és Ártáván fiai megverik és vissza kell vonulnia. Abban a háborúban,

melyet Alexander Severus 231—233 a perzsákkal folytat, az örmények a rómaiak szövetségesei voltak és (mint Herodian VI. 5,6 elbeszéli) a római sereg egy része Örményországon át Médiába tör be, elpusztítja az országot, felgyűjtja a falvakat és elhurcolja az embereket a nélkül, hogy Ártásir hegyes vidékeken használhatatlan lovasságával ezt megakadályozhatta volna. A perzsák annyira elgyengültek, hogy 3—4 évig nyugodtan kellett maradniok. Ágáthangelosz hiteles tudósításai szerint az örmény király nyugodtan nézte Ártáván bukását és előbb gyengének érezvén magát, Örményországba vonul vissza, de később főleg a kaukázusi népek által támogatva, támadólag lép fel Ártásir ellen és 10 évig, Ártásir megmeggyilkoltatásáig, évről évre betörnek a perzsa birodalomba egészen az arabok földjéig. E 10 év 228—237-ig folyt le. Kezdeté egyezik Dio évszámával, vége pedig a 3—4 évvel a római-perzsa háború után, a mikor Herodián szerint Ártásirnak tétlenül kellett ülnie.

Örményországnak a perzsák által való meghódításáról a görög tudósítások a következők: Fülöp császár a 244-ik évi békében Örményországot Mesopotámiával Sápurnak engedte át. Rövid időre ezután azonban megszegte a szerződést és az említett országokat magának követelte. Csak Gallus uralkodása alatt (252 vagy 253-ban) tudják megint a perzsák Örményországot birtokukba venni, miután királyuk Tiridates elmenekül, gyermekei pedig a perzsák hatalmába kerülnek. Itt már némi eltérés van Ágáthangelosz és a görög források közt, mert Ágáthangelosz szerint Khosrov király 238-ban, a perzsák ösztönzésére, megöletik, nemsokára ezután Örményországot Ártásir elfoglalja, az örmény király kiskorú fia Têrdát pedig római területre menekül.

Ez az a Têrdát, ki a kereszténységet felvette.

A kereszténység elterjedése az örmények közt tehát felülről indul ki. Szent-Gergely üldöztetése már Têrdát római földön való számkivetése idején kezdődik, a mennyiben akkor a római császár a keresztényeket üldözte. Ez tényleg a Valerián-féle keresztény-üldözéssel függ össze.

A pogány templomok lerombolásánál a démonok a keresztényekre a háztetőkről nyilakat és köveket szórnak, s mikor látják, hogy ez sem használ semmit, kiabálva és vonítva a Kaukázusba és Chaldeába menekülnek. E tudósítás képes értelemben veendő s vonatkozik a pogányság sikertelen ellenállására és visszavonulására oly vidékekre, hol az sokkal későbbi időkig fentartotta magát.

Míg e leírások fontos adatokat tartalmaznak a pogány bálványokról, ép oly megbízhatók Ágáthángelosz tudósításai az új, keresztény egyház szervezetéről. Tiridátész keresztény lett és vele együtt azok lettek alattvalói is.

Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy a kereszténység gyorsan vert mélyebb gyökereket az örmények közt.

Döntő körülménynyé vált az örmény egyház állására a jövőben az, hogy sok helyen a pogány templomi birtokok az új egyház tulajdonába mentek át és hogy a király minden templomnak a vidéken négy szántóföldet, a községekben 7 házat adományozott és mindenekelőtt az, hogy főleg a pogány papok fiai neveltettek e célra alapított iskolákban keresztény papokká és ezek képezték az új klérus nagy részét. Ez magyarázza meg az örmény egyháznak kiváló nemzeti jellegét is. Örményország megtérése Térdát 14-ik évébe esik forrásunk szerint. Ezt is megerősítik a görög források.

Adatokat szolgáltat a 325. évben tartott nicäai zsinatra vonatkozólag Ágáthángelosz műve is, kinek tudósítása e tekintetben egyezik nemcsak Bizánczi Fauszttal, hanem a görög forrásokkal is. Leontius kappadokia-cäsareai püspök, ki a nicäai zsinatot aláírta, utolsó helyen a tőle függő suffraganeus püspökök sorában Nagy-Örményországot említi, mi egyezik azzal az örmény hagyománnyal, hogy az örmény katolikoszok, Nerses haláláig 378-ban, rendelkezéseiket a cäsareai püspöktől kapták.

Ágáthángelosz szerint Árisztákesz volt az örmény katolikosz, ki a nicäai zsinaton részt vett. A zsinati atyák latin aláírásai közt csakugyan az egyik kéziratban „*Armeniae majoris Aristarces*“ szerepel.

Be van igazolva Ágáthángelosz amaz adata is, hogy Résztákesz atyja, Gergely, a zsinat idejében még élt.

Mindezekből kiderül Ágáthángelosz jelentősége nemcsak, mint az ó-örmény nyelv egyik legrégebb nyelvemlékéé, hanem az irodalomtörténet szempontjából is. Ezenkívül megbecsülhetlen forrás e mű Örményország kulturális és egyházi életére nézve, az örmény történelemnek Zenob Glag mellett legrégebb kútfeje örmény nyelven, melynek tudósításai sok tekintetben egyeznek a görög és római irókkal és ismereteinket azontúl is kibővítik.

Ime két nyelven: örményül és régi görög fordításban áll e mű a kutató rendelkezésére, kiválóan alkalmasan arra, hogy a nyelvésznek, philologusnak és történésznek tudományszomját kielégítse.*)

Budapest, 1900. márczius 8-án.

DR. PATRUBÁNY LUKÁCS.

---

*) Itt közöljük, a mint már jeleztük, Dr. Patrubány Lukács egyetemi magántanári próbaelőadását, melyet a budapesti tudományegyetemen f. év márczius 8-án tartott. A próbaelőadásán Fröhlich dékánon kívül Vámbéry, Mayr, Ásbóth, Ciocan, Hatala, Pecz Vilmos rendes tanárok és Gopcsa László dr. kultuszminiszteri titkár is jelen volt. HübSCHMANN strassburgi egyetemi rendes tanár üdvözlése is az nap érkezett Budapestre, ki így kezdi levelét: „Verehrter Herr College! Herzlichen Glückwunch zu Ihrer Habilitation! Ich freue mich, wenn ich zu deren Gelingen habe beitragen können und hoffe, dass Sie eine erfolgreiche akademische Thätigkeit haben werden“ stb. A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr 32154—1900. május 17. sz. alatt tudvalevőleg már kegyesen jóváhagyta Dr. Patrubány Lukács magántanári képesítését, ki a jövő tanév első felében „Ágáthángelosz örményül“ czímmel hétfőn d. u 4—6 tartja a központi egyetem X. számú tantermében előadásait az örmény nyelvből és irodalomból. Előadásait szeptember 17-én kezdi meg.

Dr. Patrubány Lukács

az örmény nyelv- és irodalom magántanára a budapesti kir. tudomány egyetemen.

A magyarhoni örményeknek egy közóhaja nyert részben teljesülést azáltal, hogy a budapesti kir. tudomány-egyetem bölcsészeti karának egy új tanszékkal, az örmény nyelv- és irodalom tanszékeivel történt kiegészítése folytán most már ha nem is nyilvános és rendes, de legalább egy szakképzett magántanár előadásai által látja képviselve az örmény nyelvtudományt, az örmény filológiát és az örmény nemzet ősrégi kulturtörténetét.

Dr. Patrubány Lukács fővárosi középtanodai tanárnak, folyóiratunk munkatársának, budapesti tudomány-egyetemi magántanárrá történt ünnepélyes fölvatása, s e fölvatásnak felsőbb helyen eszközölt megerősítése megnyitotta az utat arra, hogy az örmény nemzeti tudományosság iránt, a művelt nyugat-európai Külföld mintájává hazánkban is foglalkozzanak vele az arra hivatott illetékes és szaktudós körök, szóval a mi orientálistáink körében is álljanak elő úgynevezett armenisták.

Európa legnevezetesebb egyetemei ma már nem nélkülözik a rendszeresített örmény tanszékeket, s az illető nagy nemzetek nem tartják érdemetlennek az örmény klasszikai irodalommal foglalkozni, annak termékeivel behatólag és alaposan foglalkozni, s ez ősrégi czivilizációval bíró nemzet multját tudományos kutatás, tanulmány és történeti vizsgálódás tárgyává tenni.

Dr. Patrubány Lukács, az új egyetemi tanár, kinek első próbaelőadását fent közöljük és a kinek egyik ifjúkori dolgozatát („Örmény Tanulmányok“) annak idején a Magyar Tudományos Akadémia is, mint úttörő munkát dicsérettel tüntette ki, — új állásában oly magas feladat

megoldására nyert illetékességet, a melynek sikeres betöltése által nem csupán örmény honfitársainak, de a magyar tudományos körök elismerését is kivivhatja!

SZ. K.

VILÁGOSÍTÓ-SZENT-GERGELY.

— Akrostikon. —

Örök szép hazádban élsz megdicsőülve,
Rendíthetlen hited jutalmát elnyerve,
Mert sokat szenvedtél az igaz szent hitért . . .
És az örmény nemzet megtérítéséhez,
Nyujtott segédelmet ezért a jó Isten.
Ez a nemzet Téged lelkéből áld s tisztel,
Kegyeletet s hálát füzve szent nevedhez.

Világosító-Szent-Gergely patronusunk!
Éreztesd jóságod jövőre is velünk:
Drága véren szerzett szent hitünk világa,
Soh' se aludjék ki! . . . Tarts meg oltalmadba,
Zavargástól, véstől, hogy megvédvé legyünk!
E hazának, — melynek gyermekei vagyunk
Nyerj az Úristentől békességet s esendet!
Terjessze — kérjed Őt — reánk szent áldását,
Jól, hogy végezhessek éltünk vándorlását,
Ez által nyerjük el az örök életet!

KRITSA KLÁRA.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

Irta: Szongott Kristóf.

(Huszonkettedik folytatás.)

Ennél még fájdalmasabb s a jövőt tekintve veszedelmesebb körülmény az, hogy miután az örmények eredeti városaiból a népesség egy része az ország többi városaiba és helységeibe kiszármazott és telepszik ki naponta, nem lévén örmény szertartású püspök, ki kötelességének tartsa gondoskodni új parochiák alapításáról, azon kiköltözött örmények tetteleg elhagyni kénytelenek az

örmény ritust, mert nincs örmény szertartású papjok, s az illető latin szertartású pap joghatósága alá estek és esnek; miből az következett, hogy már jelenleg legalább is annyi örmény szertartású katolikus vagyon az országban a latin szertartású joghatóság alatt, a mennyi maradt az örmény parochiákban örmény szertartású papjaik alatt. Így folytatva nem nehéz kiszámítani azon hátralevő időt, mely alatt az örmény rítus kitöröltetik és a latinba olvasztatik. Az örmény katolikus egyháznak az országban kihalását így előkészítetteti szemeinkkel látván, azt megakadályozni minden erőnkől tartozunk; s meg vagyunk győződve, hogy midőn minden nemzetiség nemcsak vallási, hanem politikai jogokat kér és ezeket kiterjesztetni kívánja, — mi, kik minden körülmények közt: jó- és bal-sorsban, régibb és újabb megpróbáltatások idején a Trón és Honn iránti hűségünket megőriztük és bebizonyítottuk, kik az alkotmányos politikai jogok élvezését, a közszabadságot a honegység sértetlen megtartása mellett látjuk biztosítottak, s kiknek soha sem volt és nem lesz gondolatjukban politikai tekintetben külön nemzetiséget formálni akarni; hanem lelkünk mélyéből ragaszkodunk az 1791. erdélyi országgyűlés 61. törvényezikk szellemében a magyar nemzethez tartozásunk eszméjéhez, — nem lehetünk oly szerencsétlenek, hogy egyedül csak tőlünk tagadtassék meg saját rítusú püspökségünk visszaállítására és hazafiúi kötelességünknek hű teljesítése jutalmául azzal büntettségünk, hogy miután önkényt politikailag a magyar nemzet tagjaivá lettünk, akkor, mikor más nemzetiségek külön politikai jogokat nyerne, — mi vallási régi institutioink fentartásától is elessünk, ezredéves rítusunknak végenyészetének megakadályozását az alkotmányos kormányzat pártfogásától meg ne nyerhessük — ezt feltennünk nem szabad; s azért bizalomteljesen reméljük, hogy a nagyméltóságú magy. kir. miniszterium tekintetbe véve elősorolt okainkat, kérésünk megnyerhetését elősegélleni kegyes leend.

3) Bátorkodunk felhozni azon körülményt is, hogy az örmény püspökség dotatio nélkül vissza nem állítható, a kormánytól nyerendő dotatiohoz pedig törvényes igényünk lehet.

Jól tudjuk mi és tudva van az ország előtt is, hogy magunkra hagyatva, önnön erőnkön a püspökséget fentartani nem vagyunk képesek, részint, mert az örmény szertartású katolikusok megrovatására fektetni az alapot nem ígérhet állandó biztosítékot; részint mert az ily megrovatás útján a szükség nem is fedeztethetnék a hívek nagy részének elszegényedése s nem nagy száma miatt; tehát a legmélyebb tisztelettel nyíltan kijelenteni kötelességünknek látjuk, hogy az örmény püspökség visszaállításával egyszersmind annak dotatiojáért is esedezünk; mert a püspökség visszaállítását megengedni, de dotatio nélkül s a dotatiót az örmény kath. hívekre utalni, annyit tenne, mint magát az elvet tagadni meg, felülmulván a hívek erejét a szükséges költségeknek fedezése.

Már pedig valamint más vallás- és egyházfelekezetek kormányi dotatióban részesednek, az örmény katolikusok is méltán tarthatnak igényt ahhoz, kik aránylag az ország vagyonához a közadakozással épp úgy járulnak, mint a többiek és a számkevesebbség mellett is — különösen a kereskedés folytatása által — minden esetre oly mértékben járulnak, hogy a kért dotatiót e tekintetben is kiérdemelhetjük. Egyébaránt is a számkevesebbség nem arra használtathatik fel, hogy e miatt a püspökség és ennek dotatioja megtagadtassék, hanem inkább kedvezésül arra, hogy mint gyengébbek pártfogásra méltattassunk annyival inkább, hogy a törvény a jogegyenlőséget nem a népességi szám szerint osztja, hanem az alkotmányosságnak értelme éppen az, hogy különbség nélkül terjeszti ki a törvényeken alapuló egyenjogúságot minden egyházfelekezetre.

Mi illeti a dotatio mennyiségét, mi valamely összeg megállításaiba nem bocsátkozunk, nem valamely pazar javadalmazást számítunk; a mi szerény kívánságunk csak oda terjed, hogy a püspöknek, mint egyházi főnöknek ellátása tekintélyének megfelelőleg a nélkülözhetlen kiadások fedezve legyenek, — mit a nagyméltóságú magy. kir. ministerium ajánlatára az országtól és felséges Úrunktól méltán reméllünk.

4) Midőn mi ezen alázatos kérésünkben az örmény egyház együttes önállóságának biztosítására törekszünk, nem tehetjük, hogy együttal ki ne jelentsük, miként mi teljességgel nem akarjuk a többi egyházközségek örmény kath. hiveinek egyéni önállóságát megszorítani, valamint mi se engedjük, hogy akaratunk és közbejövételünk nélkül tehessenek oly intézkedéseket, melyek az egész örmény kath. ritus köztanácskozását igénylenék.

Énnél fogva alázatos tisztelettel az íránt is esedezünk, hogy az örmény püspökség visszaállításának kieszközlésével méltóztasson a nagyméltóságú magy. kir. ministerium egyszersmind örmény szertartású vegyes egyházi és világi gyűlést hivatni egybe, mely minden a püspökség visszaállításával kapcsolatos kérdésre és teendőre nézve köztanácskozást tartson előlegesen, s a közegyetértéssel megállapítandókat megerősítés alá terjeszse fel, ezen úton lehetővé csak biztosítani valamint az összes örmény kath. egyház önállóságát és jogait, úgy szintén az egyes egyházakét is egymás mellett testvéri egyetértéssel.

Nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium! Mi törvényes igazságot kérünk s ezt a törvények fentartásán örökös felelős ministerium hazafias működésétől és erős meggyőződésünk szerint méltó okaink tekintetéből megnyerni egész bizalommal reméljük.

Mi fejedelmi legszentebb régi biztosítások teljesülését várjuk: — és e tekintetben dicső elődeinek a népek boldogítására irányzó tetteit kegyelettel követő felséges Úrunknak, királyunknak atyai kegyelmességében nem kétségeskedhetünk.

Mai jogegyenlőségbeni részeltetésre számítunk és ettől az alkotmányhoz, a magyar nemzethez rendületlenül ragaszkodó örmény kath. honfiakat a magyar alkotmányos kormány ki nem zárhatja.

Azért üg्यünket, kérelmünket a legnagyobb bizalommal terjeszszük a nagyméltóságú magy. kir. vallás és közoktatásügyi ministerium elébe, kik mély tisztelettel maradtunk.

Erzsébetváros 1868, Ápril. 7

alázatos szolgálai

szabad kir. Erzsébetváros közönsége.

*

Ezt a fölötte érdekes munkálatot a testvérváros a következő sorok kíséretében küldötte el hozzánk:

84

1868

Tekintetes nemes városi közönség!

Tisztelt barátaink és atyánkfiai!

Az erdélyi örmény szertartású kath. püspökség visszaállítása tárgyában a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz intézett folyamodásunkat ide mellékelve másolatban a végett közöljük tisztelt barátaink-atyánkfiaival, hogy nézeteinkről tudomásuk lehetővé, a kitűzött czél elérhetése tekintetéből annyira szükséges közegyetértséssel tehessük meg lépéseinket. Jelentjük egyszersmind, hogy a nagyméltóságú minister úrakkhoz egyenként hasonló folyamodással járulunk. Úgy a kalocsai s a bécsi örmény szertartású érsek, mint szintén az erdélyi latin szertartású püspök úr ö nagyméltóságait is felkértük, hogy illetékes helyen pártolólag lépjenek fel. Végre még egy pár országgyűlési képviselőt is — kiket Erzsébetvárosa barátai közé számíthatni szerencsés, — e tárgyban felkértünk. Önöktől függ e részben — saját belátásuk szerint — megtenni azt, mit szükségesnek vélnek. Tisztelettel maradván

A tekintetes nemes városi közönségnek, tisztelt barátaink-és atyánkfiainak

Erzsébetváros April 7. 1868

őszinte barátai

Karácsony János főbíró,
Joseffi Antal aljegyző.

*

504—1868

Erzsébetváros közönsége Ápril 7. 84 sz. alól közli másolatát azon kérvénynek, melyet az idei 254 sz. alól kelt felszólításra az erdélyi örmény püspökség visszaállítása és dotatioja ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztett.

Tudásul vétetett. Szamosújvár szab. kir. város közönségének máj. 7. 1868. tartott közgyűléséből Bárány főbíró, Korbuly Bogdán tanácsos, Kopár Simon képviselő, Voith főjegyző.

18. Fejezet. Csik-Szépviz csatlakozása.

Tekintetes Tanács!

Egy lelket emelő eszme pendítették meg nemes Szamosujvár város Közönsége által, mely a multnak valódi fényét vissza kívánná varázslani; egy ötlet, mely nemzet és vallás érdekében villan fel az érző kebel szív-üteréből: azon öntudat, hogy őseink is egykor nagy és hatalmas nemzet valának az Ararát tövén önálló és független hatalmasságot képeztek.

Miután Háik, vagy örmény nemzetünk azon töredéke, melynek utódai közé mi is számítottunk, kik az ozmán és tatár düh és rombolás által szent vallásunk ügye miatt, Erdély bérecei közé szorítatva, különösebben 4 telepítvényekben kebeleztetétk be Hazánk népei közé, mely édes Hazához nemzetünk mindig a legőszintébb hálaadó ragaszkodással viseltetett.

Ezen telepek közül nemes Szamosujvár városa keblében létezett egykori Püspökségünk visszaállítását tervezvén ugyan e nemes Város, megmutatá jelenleg is, hogy ezen tervet szíven hordozva legszentebb kötelmének ösmeré, nemzete és szent vallása ügyét előmozdítani, — mely szent vágy ámbár mindnyájunk kebelébe be vala oltva, de mégis — mint nagyobb és kitaróbb testület, vezérszerepet vinni ez ügyben soha el nem mulasztá.

Miért küldjük mi a távolból ámbár, de tiszta szívből eredő igénytelen sorainkban legfőbb hálánkat, legdrágább: nemzet-, vallás- és nyelvrokonainknak és érdemtelen hazánk-polgárainak. Legyenek nemcsak általunk, de az utókor által is tisztelve azon nagy erényért, mely által kívánják a minden nagyra, szépre és jóra való törekvés láncszemét szakadatlanul fentartani, mely minden nemzet multját a jelennel, a jelent a jövővel szoros kapcsolatban tartja — tudva azt, hogy egyedül ez azon eszköz, mely minden nemzetet a végenyészettől menthet meg; tudva azt, hogy ez által tudhat minden nemzet a szellemi és anyagi téren haladni és morális czéljának tetőpontját megközelíteni.

Ugyanazért mi a legnagyobb készséggel ohajtjuk karöltve e szent ügyet pártolni Anyavárosunkkal s haladni a legszentebb pályán, mely mindnyájunknak a természet Urától ki van tűzve.

Testvérek! A nemzet hálája lengje át buzgóságuk ernyedetlen munkálkodását s engedje Isten, hogy a legmagasabb Trón és hónapok szentesítések felterjesztendő kérvényünket, s annyira óhajtott püspökségünk visszaállítsassék, hogy így fáradozásunk koronázva lehessen és így azon férfiak működése, kik ezen ügyben oly lélekemelő módon iparkodnak, nemcsak általunk és utódaink által, de a történelem lapjai által is, melyet a századok és idők moha le nem törölhet, dicsőítve legyen!

Egyébiránt a kérvényt egész terjedelmében elfogadtuk és azt aláírva tiszteletteljesen visszaküldjük.

Kik változatlan atyafiságos indulattal maradunk Csik-Szépviz örmény szert. megyegyüléséből Márczius 8. 1868

atyafi szolgálói és barátai:
Papp Tivadar lelkész,
Száva János jegyző.

Csik-Szépvizen 1868. év Márczius 8-án 13. szám alatt tartott örmény szert. megyegyülésnek jegyzőkönyvi kivonata.

Indítvány. Felolvastatott Szamosújvár szab. kir. város nemes közönségének $\frac{294}{1868}$ sz. alatt Február 22-én tartott üléséből kelt és a csik-szépvi örmény közönséghez szóló levele, valamint a magy. kir. vallás és közoktatásügyi ministeriumhoz intézendő kérelme, melyben kéretik a magas ministerium, hogy Erdélyben az örmény püspökség visszaálltassék.

Határozat. A nemes közönség az említett örmény püspökség restaurációja tárgyában a Szamosújvár szab. kir. város nemes közönsége által a magy. kir. vallás és közoktatásügyi ministeriumhoz irt kérelme egész terjedelmében egyhangúlag a legnagyobb lelkesedéssel elfogadta és magáévá tette.

Kiadta Száva János örm. szert. megyegyülési jegyző.

Szám $\frac{11}{1868}$

Nagyméltóságú magy. kir. vallás és közokt. Ministerium!

Nemes Szamosújvár szab. kir. város közönsége folyó év Február hó 22-én tartott gyűlésének 204 sz. alatt kelt határozata következtében szerkesztett és Csik-Szépviz örmény ajku és szertartású népségéhez átküldött s folyó év Márczius hó 4-én kezünkhöz vett és ugyan e hó 8-án e tárgyban tartott közgyűlésünk előtt felolvastatott — egy a nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz fölterjesztendő kérvénye, az erdélyi összes örménység volt püspöksége restaurációja érdekében. Ezen igen alapos és kielégítő kérvényt közönségünk gyűlése általános lelkesedéssel, minden kivétel nélkül a maga terjedelmében elfogadta és magáénak nyilvánította; mit az ide mellékelt és e tárgyra vonatkozó közgyűlésnek jegyzőkönyvi kivonata igazol.

Ily nagy horderejű kérvény ezélt érhető határozatától látjuk létünk fennállhatásának jövőjét biztosítani: legszentebb kötelemünknek tartjuk ahhoz csatlakozni.

Melyekre nézt tiszteletteljesen egyszersmind kérjük a nagyméltóságú magy. kir. vallás és közoktatásügyi Ministeriumot ezen reánk nézve életkérdésű kérvény általunk lett ünnepélyes elfogadását a legmagasabb Trón elé juttatni eszkölni.

Ezen legalázatosabb kérvény-nyilatkozatunkat ismételve a legmélyebb hódolattal esedezünk a fennérített örmény püspökség restaurációja ügyét legkegyelmesebben pártolni.

Csik-Szépvizen Márczius 10-én 1868.

Legalázatosabb szolgálai:

Papp Tivadar mp. örmény szert. lelkész, Száva Kajtán, Száva Gergely, Száva Antal, Zachariás Izsák, Zachariás Lukács főgondnok, Száva István és fiai, id. Száva Kristóf, Dájbukát Dávid, id. Zakariás Zaki, Amirás Bogdán, id. Száva Kristóf, Zakariás Márton és fia Joachim, Potoczki Antal, Máxin János, id. Száva Gergely, Lázár Lukács, Mánya János, Lázár Kajtán és testvére. Lukács Antal, Fejér István, Dájbukát István, Császár János, Jakab Lukács, Száva Zachariás, Mánya József, Szentpéteri Gergely és fia, Szentpéteri Mihály, Szentpéteri Antal, ifj. Szentpéteri Antal, ifj. Száva Antal, Lázár László, id. Lázár Lázár, Dájbukát Jakab, Zakariás Kristóf, id. Potoczki Antal, özv. Zakariás Lukácsné és fia, Zakariás Antal, Zakariás Dávid, Szebeni Péter, Szebeni Márton, Potoczki József, Dobál János, Izsák Antal, Jakab István, Fejér Miklós, Struttán János és fiai, Dobál Antal, Száva József, Szentpéteri Izsák, Ázbej Lukács, Lukács János, id. Száva János, id. Száva Gergely, Potoczki Alajos, Száva Zachariás, Potoczki Gergely és János, Potoczki Péter, Mánya Mártonné, Fejér Antal, Dániel Antal, Lázár Antal, Ázbej János, Máxin Antal, id. Zakariás Lukács.

19. Fejezet. Gyergyó-Szt-Miklós hozzájárulása.

Szám 44 D. a J. K. !
1868.

Tekintetes nemes Tanács és választott Közönség!

Méltóztatott a tekintetes nemes Tanács és választott Közönség jelen év febr. 22-én 254 szám alatt tartott közgyűléséből bennünket is rokon- s barátilag fölszólítani: miként — ha részünkről is kívánunk járulni a Szamosujvár városi nemes község azon méltányos és jogos kívánatához és illetőleg kérvényéhez, hogy a nagymélt. magy. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium útján Ő csász. kir. apost. Felségénél Erdélyben az örmény püspökség visszaállítása és dotatioja eszközöltessék, — ez annyira nemzetünkre és szertartásunkra nézve nélkülözhetetlenül szükséges és fontos ügyben vagy a szamosujvári kérvényhez csatlakozólag, vagy külön feliratban fellépni siessünk.

Ez ügyben megtartván f. év Márcz. 15. napján elnökségem alatt a közgyűlés, közakarattal és semmi ellenszólás nélkül elfogadtatott annak meleg pártolása és hő óhaja azon hozzáadással és kikötéssel: miként külön feliratban terjesztessék fel ebbeli legalázatosabb kérvényünk a kultusministerhez, a tekintetes Szamos-

újvár városi Tanács útján. Mit is bepecsételten ide tisztelettel esatolva van szerencsénk a tek. nemes Tanácsnak kézbesíteni, melynek másolatát nyílt példányban ide mellékeljük áttekintés és tudomás végett...

Mindennapi imánk ez: Adja a szeretet és igazság Istene, hogy ezen emberi tervet mihamarább égi végzés koszoruzván, láthassák már valahára szemeink üdvünk napját.

Különben hálás köszönettel kísérve a bennünk helyezett bizalmat, magamat kedvelt hveimmel magas kegyökbe ajánlva, változatlan tisztelettel öröklök

A tek. nemes Tanácsnak és választott Közönségnek
Gyergyó-Szt-Miklós 1868. ápr. 30.

hü atyafi szolgája

Merza Antal

örmény szert. lelkész és
cz. esperes.

Nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi Ministerium!

Gyergyó-Szt-Miklós és vidékének hódolattal alant irt örmény szertartású és nemzetiségű polgárai bizalommal tekintve a magas magy. kir. kormánynak országszerte megkezdett végtelen érdemű számos intézkedéseire, melyekkel a közelmúlt időkben összeilált közállami érdekeket az alkotmányosság igaz ösvényére terelni törekszik: e bizalomnak kifejezést óhajtanak szolgáltatni, midőn egy, az örmény nemzetiség élet-érdekeivel szoros kapcsolatban levő ügyben, az erdélyi örmény püspökség ügyében — illetőleg annak visszahelyezéseért — őszinte és igénytelen szavukat fel-emelik.

Meg levén ugyanis győződve és áthatva azon törvényes jog-szerűségnek érzetétől és tudatától, melynél fogva egy eddig is sajnosan nélkülözött örmény szertartású püspökségnek Erdélyben létesítése kivihető.

Tekintetbe véve azon történelmi tény, hogy az örményeknek Erdélyben nemzeti püspökjük volt, s annak fentartását fejedelmi oklevelek és ígéretök biztosították, úgy szintén a római szentszék is.

Meg levén győződve arról, hogy e hon örmény nemzetiségű polgárai sem az ország egysége, sem az alkotmányosság ellen nem cselekednek akkor, midőn vallási önállóságuk és függetlenségük kivívására erejüket és esdő szavukat egyesítik, sőt éppen a jelenkor vívmányainak, a szabadság és egyenlőség kívánalmainak tétetik elég: ha a különböző nemzetiségek és vallásfelekezetek s így az örmény nemzetiség és vallásfelekezet is egyházkormányzati tekintetben a többi nemzetiségekkel egyenlő fokra emeltetik.

Tekintettel továbbá arra, hogy a kérelmezett örmény püspökség visszaállítása újabb ösztönül s indokul szolgál az össz

magyar haza és alkotmány iránt eddig is minden egyes örmény kebelében táplált honszeretet és testvéri bizalom fokozására; s végül a mindennapi tapasztalásból látva és meggyőződve mindazon visszaélések káros következményeiről, melyek az eddigi, ránk nézve igen mostoha latin szertartású egyházkormányzati rendszer miatt nemzeti vallásunk, egyházi és nevelési institutióink, sőt nemzeti-ségünkre is oly nyomasztólag nehezednek, midőn egyházmegyénk kebeléből eltávozott s más helységbe letelepedett atyánkfiai, kik az anyaközségtől alig egy-két mérföldnyire vannak, örmény rítusunktól elzáratnak és joghatóságilag a latin egyházhoz annectáltatnak; miáltal vallási és nemzeti existenciánk a lassankénti enyészet felé közelg.

A fennebb elősoroltakból elkerülhetetlen szükségesnek, sőt reánk nézve életérdekűnek tartjuk az örmény nemzeti püspökség visszaállítását.

Kisebb közlemények.

Magyarok Rómában. Másfélezer magyar zarándok indult el ma az örökvárosba, hogy a szent év s a magyar katholicizmus kilenczszázados jubileuma alkalmából a négy folyó és hármás halom népének hódolatát lerakja Krisztus földi helytartójának, a katolikus világ fejének lábai elé. Az általános hitközönyt s különösen a jelenben nehéz anyagi viszonyainkat tekintve, valóban tekintélyes szám ez s büszkén mondhatjuk, hogy abban a nagy nép-áradatban, mely ez év folyamán Róma felé hullámszik, dicső multjához minden tekintetben méltóan lesz nemzetünk képviselve. Másfélezer magyar zarándok! Főpap, arisztokraták, egyszerű munkásemberek, kik hónapokon át folytatott önmegtagadások, nélkülözések árán kuporgatták össze a nagy utiköltséget; — magyarok, németek, tótok és örmények. [Többek között: Bogdánffy Géza, róm. kath. segédlelkész (Éndröd), Bázár Gyula, róm. kath. plébános (Orosháza), Dregán Jánosné, bányabirtokos (Verespatak), Korbuly Ignác, papnövendék (Budapest), Puskás Gergely, róm. kath. plébános (D.-Szt.-Márton). stb. (Szerk.)] nemzeti különbség nélkül: ezekből került ki ama tekintélyes szám, a mi katholicizmusunk mintegy küldöttsége a testben immár elaggott, de lélekben még mindig ernyedetlen erejű urához a lelkeknek, kinek trónusát különösen a kegyelem ez évében az őszinte szeretet és hódolat tiszta érzelmeivel rajongják körül a földkerekség összes népei. A fiúi és alattvalói érzelmek nyilvánításának idején — ime — nem maradtunk most sem mögöttük. Hiven multunkhoz s dicső hagyománya-

inkhoz, elsőik vagyunk ugyszólván most is az elsőik között ott, a hova őseink annyiszor fordultak — és nem hiába — bizalommal s a honnan a kegyelemnek oly sokszoros bősége háramlott sokat hányatott nemzetünkre. Sivatagba ültetett esemete voltunk s Róma, élén Szent-Péter utódaival, hatalmas, izmos fává növelt bennünket. Ezt csak az elvakultság, vagy a fektelen gyűlölet tagadhatja, mely sem érdemet nem ismer, sem tekintély előtt meg nem akarja gőgös fejét hajtani. Azért szeretetünk s lelkesedésünk kíséri a magyar zarándokokat; megbocsátható irigységgel tekintünk utánuk, a boldogok után, kiknek anyagi helyzetük, vagy kiszámított előrelátásuk lehetővé tette, hogy ebben a kedvező s kegyelmek szerzésére rendkívül alkalmas időben Szent-Péter városába ellátogathassanak. Vigyék és fejezzék ki hiven a mi szeretetünket és hálánkat a trón előtt, melynek birtokosai mindenkor különös figyelemmel és érdeklődéssel kísérték a magyarság történetének hullámvásártát s a mikor szükség volt rá, sohasem vonták meg tőle erkölcsi és anyagi támogatásukat. Ezredévek viharait látott városa a hét halomnak egyedüli jogos uralkodóval együtt légy üdvözölve a magyarok részéről! („Alkotmány”).

Episod a magyar zarándoklatból. A mikor a Szentatyát a Vatikánból a Sz.-Péter-templomba vitték, egy magyar zarándok azt kiáltotta latinul:

— Száz esztendeig fogsz élni!...

A pápa megállott s azt kérdezte a zarándoktól, hogy hová való.

— Magyar ember vagyok, szent Atyám!

— És mi hozott ide? kérdezte a pápa.

— Látni akartam Szentségedet, felelte a zarándok latinul és saját szememmel akartam meggyőződni testi és lelki épségéről.

— Miért kívánsz nekem csak száz esztendőt? Miért nem többet? kérdezte ezután a pápa.

— Száztíz esztendeig fogsz élni! felelte a zarándok.

A pápa mosolyogva köszönt a magyar zarándoknak s intett, hogy tovább vigyék...

Irodalom és művészet.

Vallásbölcseleti mű. „A kereszténység és az emberi lélek” címmel, Kozáry Gyula, pécsi egyházmegyei hittanár és ismert filozófiai író ismét egy igen tanulságos és figyelemreméltó könyvet adott ki, az egyházmegyei hatóság jóváhagyásával. Az író figyelemmel kísérte a lefolyt század socialis viszonyait, fejlődését, s azt tapasztalta, hogy a századvégi ember unatkozik. Új ideálok után vágódik tehát, hogy el ne töltsen egészen az unalom. Ez a lelki nyomor onnan származik, mert a természet és az isteni

kegyelem kincseit hosszú száz éven át csupán a kultúra s nem az örökkévalóság biztosítására fordította és mert elhagyta a kereszténységet, annak magasztos elveit. A szülők elhanyagolják a gyermeknevelést. Nem arra fordítanak gondot, hogy lelkiét nemesítsék, hanem, hogy modern, századvégi elvekkel töltsék meg. Nemzetünket már sokszor sodorta a végzet az enyészet örvénye felé, de mindannyiszor megmentette egy „talizmán”: őseink vallásos erénye! Minden dicsőségünket a keresztény eszmék hatották át; szükséges tehát a vallást továbbra is mindenek fölött ápolni, mert a nélkül nem élhetünk.

Muzeumok és könyvtárak. Fraknoi V. püspök a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője — mondja a „Magyar Nemzet” — most terjeszti be a főfelügyelőség mult évi működéséről és ennek eredményéről szóló jelentését. A főfelügyelőség a hazai muzeumok és könyvtárak fejlesztésének szolgálatára „Magyar Minerva” czimen dr. Schönherr Gyula akadémiai tag, felügyelőségi titkár és dr. Esztergár László nemzeti muzeumi assistens szerkesztésében zsebkönyvet is bocsátott közre.

Közgazdasági élet.

Baromfikivitelünk — Londonba. A baromfi és baromfitermek értékesítése tárgyában, az „Egyetértés” közgazdasági rovatában többi közt a következőket írja: Azok közt az árúk és árucsoportok közt, melyek külkereskedelmünk aktívá tételeiben évente tíz millió koronával nagyobb összeggel szerepelnek, számottevő helyet foglal el az élő és leölt szárnyas, tojás és toll. Baromfikereskedelmünk az áru ily jelentősége ellenére is eddig meglehetősen függő helyzetben volt, s mondjuk jó részben még jelenleg is van Ausztriától. Élő baromfi-, tojáskereskedelmünk csak az utóbbi két-három év óta kezdi magát észrevehetőleg függetleníteni Bécsről, s közvetlen érintkezéseket keres és talál is Angol és Délnémetországgal. Erre a törekvésre vezethető vissza a közvetlenül Angliába irányuló kivitelnek ujabban való öröndetes föllendülése. Az Angliával való kereskedés föllendülését legjobban az alábbi néhány számadás világítja meg. Kivittek tőlünk Angliába 1897. évben 54 métermázsa leölt baromfit, 6659 métermázsa tojást. — 1898. évben 4532 m. m. baromfit, 6784 m. m. tojást, — és 1899. évben 6288 m. m. baromfit s 18775 m. m. tojást. Ma már a hazai baromfinak és a baromfigazdaság terményeinek jobb értékesítése, piaczképességének emelése és a kereskedői műveleteknek a hazai kereskedelem javára való biztosítása mind szélesebb körökben foglalkoztatja baromfi- és tojáskereskedőinket. Mint halljuk, a hazai nagyobb czégek most értékesítési szövetkezet alapításán fáradoznak s abba be akarják vonni a hazai nagyobb termelőket, s néhány londoni, berlini, müncheni és párisi

kereskedőházat is. Ebben az ügyben már folynak a megbeszélések az érdekeltek közt. Ettől a mozgalomtól függetlenül a kereskedelmi miniszter is nagyszabású akciózt indított meg, mely első sorban a tojáskereskedelem föllendítését célozza.

Közlekedés a Feketetengerig. Nagy és nevezetes tervek megvalósításán dolgozik most a Szamosvölgyi-vasút. Nem kisebb dologról van szó, mint hogy Budapesttel egyenes összeköttetést létesítsen — egész a Feketetengerig, s a most meglévő utvonalak mellőzésével. — mint legrövidebb útra, arra irányítsa a forgalmat Kelet felé. Szinte beláthatatlan, — írja a „Budapesti Hírlap“, honnan e hirt veszszük, — hogy mekkora gazdasági előny származhatik ebből az országra. Maléter igazgató, már tárgyal ebben az ügyben! Tervbe vették a bethlen-naszódi vonal készítését, — ámbár ezélszerűbbnek látszik (mert rövidebb) a borbó-besztercei szakasznak a bukovinai határig való kiépítése, mely mindössze 30 kilométer. Kimpolung-nál csatlakoznék a bukovinai vasútvonalhoz, s ily módon egyenes összeköttetést képezne, Moldován keresztül, — a Feketetengerig!

Mi ujság az örmény világban?

Kurdok rablótámadása. A „Kölnische Zeitung“-nak május végéről jelentik: Urmiá-ban ¹⁾ május 1-ről 2-ára virradó éjjel kurdok támadták meg a német árvaházat (örmény árva-gyermekek számára német pénzen alapított árvaház); a támadók rálöttek egy tanítónőre és az örrre, de nem találták; bántalmaztak egy örmény asszonyt és sok szőnyeget, ruhát és egyebet elloptak. A rablók be akartak törni az árvaház emeleti részébe is, a hol az intézet igazgatónője, a német tanítónők és az örmény gyermekek laknak, de Schlimm árvaházi tanító megakadályozta e szándékukat. Mikor a szomszéd Ármiáh városból fegyveres keresztények jöttek, a rablók megugrottak; de a perzsa községi hatóság emberei néhány nap alatt 16 bűnrészes embert vetettek börtönbe. A hatóság 40 katonát rendelt ki az árvaintézet kertjébe, hogy újabb rablótámadást megakadályozzanak. A teheráni német követ azonnal lépést tett a perzsa kormányznál: a rablók szigorú megbüntetését és a kár teljes megtérítését követelte. A perzsa kormány azonnal távirati utasítást küldött Urmiába és az odavaló kormányzót személyesen tette felelőssé az árvaház biztonságáért.

¹⁾ A hazai örmény Urmánczhi-család (Urmiai) e városból veszi eredetét.